

УДК 811.161.2'373:1

Т. М. Мішеніна*д. пед. н., проф., проф. кафедри української мови
Криворізький державний педагогічний університет***СВІТОГЛЯДНІ ДЕТЕРМІНАНТИ САКРАЛЬНОЇ
ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ
ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ****IDEOLOGICAL DETERMINANTS OF SACRED
VOCABULARY IN THE MODERN UKRAINIAN
HISTORICAL NOVEL**

У публікації розкрито світоглядні детермінанти сакральної лексики, яка функціонує в українському історичному романі Ліни Костенко “Берестечко” на рівні фонових біблійних знань про описувану історичну епоху.

***Ключові слова:** сакральна лексика, світоглядна детермінанта, історичний роман, інгерентний вислів, адгерентний вислів.*

The publication reveals the ideological determinants of the sacred vocabulary, which functions at the level of background biblical knowledge about the described historical epoch in the Ukrainian historical novel by Lina Kostenko “Berestechko”.

***Key words:** sacred vocabulary, ideological determinant, historical novel, inherent expression, adherent expression.*

На сучасному етапі розвитку лінгвокультурології увага до культурно-духовного життя актуалізує дослідження, пов'язані з релігійною тематикою, зокрема, предметом пильної уваги науковців є сакральна лексика, яка розглядається на основі теорії лексико-тематичного поля; як функціональна лексика в художніх творах (І. Бочарова, Н. Кочан, П. Мацків, Л. Пустовіт, М. Скаб). Лінгвістичний аналіз сакральної лексики, використаної у творі художньої літератури, передбачає не лише традиційне її вивчення на основі методів структурної лінгвістики, але й декодування художнього твору, що засвідчує герменевтики біблійної картини світу з урахуванням персонажного, темпорального і фокусного кодів історичної інформації.

Сакральна лексика, використувувана в художньому творі, реалізує естетику слова, оберненого до внутрішнього імперативу людини; визначає релігійно обумовлені особливості пізнання світу, які конструюють світ за певними поняттями-дескрипторами рекомендованого (“богоугодного”, правдивого) життя. Окрім особистої відповідальності за правильність / неправильність учинків, релігія окреслює закони розвитку суспільства, визначає перевагу відповідальності громадського діяча перед Богом, спрямовуючи історію контекстуально до біблійного етикету через призму як шляху Христа і філософських притч.

Зауважимо, що історичний художній текст відтворює релятивну релігійну картину світу, тому розуміння низки вчинків і рішень, які приймаються художніми персонажами (реальними історичними або прототипами), мають мотиваційну релігійну природу. В українському письменстві історичні романи репрезентують наскрізну релігійну модель світосприйняття, тому естетика сприйняття змалюваної реальності полягає насамперед у тому, що превалювання апеляції до сакрального витворює тогочасний середньовічний світ, коли накладалися як органічні релігійна і біографічна детермінанти.

Теоніми, функціональні в художньому просторі історичного роману Ліни Костенко “Берестечко”, відтворюють лексику в межах християнської концептосфери Бог, лінгвістична картина світу представлена категорією сакрального: *священна особа, богоугодна дія / учинок, священний предмет, священне місце, священний час*.

Моральний імператив ґрунтується на православному розумінні побудови світу, констатує сформоване протягом століть розвитку християнського православ'я мислення, не схильного до абстрактного філософського теоретизування, натомість актуалізує філософію життя, що вибудовується як своєрідна “драма людського життя” [3; 4].

Історичне тло, яке становить фонову інтерпретацію сакральної лексики, сягає доби козаччини (визвольна війна

1648-1654 років під проводом Богдана Хмельницького). Художньою особливістю історичного роману Ліни Костенко “Берестечко” є використання сакральної онімної лексики. Констатуємо художній прийом накладання біблійного контексту на тогочасну історичну українську реальність, де інгерентне значення переосмислюється, причому герменевтика сакральної лексики засвідчує найвищу міру віри у правдивість біблійного тексту на рівні інтеріоризації відповідних переживань. Причому інтеріоризація виявляється на рівні оцінювання відповідності біблійним настановам:

1. *Гріх / добродійна поведінка* (у думках і зовні): *Побійся Бога чи Аллаха, / чи ти кумису перепив* [2, с. 18]. Переступ Божих заповідей визначається як переступ моральний і поведінковий, важить на рівні із людськими законами і юридичними. Тобто чинний закон відповідає моральному кодексу, викладеному у Божих заповідях [5]. Таке розуміння дозволяє відтворити фоновий внутрішній діалог художнього персонажу часів XVII ст., де наявна апеляція до правди, яку містить біблійний текст.

2. Розуміння взаємозв’язку на рівні сакральності понять *земля (Батьківщина – Україна) – народ – Бог*. Визначаємо діалектичний зв’язок аналізованих понять на рівні цінностей. Земля є благословенною за умови віри в Бога: традиційно православний українець звертається до Бога з молитвою про захист рідної землі від ворог: *Молюся Пресвятій Покрові / благослови і пера, і шаблі! / Бо лиш народи, явлені у Слові, / достойно жити можуть на землі* [2, с. 94]; *Я маю дім і церкву Іллі. / Маєток маю, землю свою отчу* [2, с. 96]. Релігійний світогляд визначає кореляцію на рівні: *гетьман / громадянський обов’язок, патріотизм*. Образ гетьмана позначений такими характеристиками: набожність, справедливість, відданість Батьківщині [1].

3. Традиція буття через сакральний діалог – моління, традиція сповідання образу, який утілює духовний і душевний сакральний ідеал: *І Мати Божя дивиться з іконки* [2, с. 51].

4. У романі “Берестечко” на рівні фонових знань подано адгерентне розуміння *Месії*, в художньому мовленні реалізується у значенні “той, у кому бачать рятівника, визволителя”: *І три зорі дивитимуться в ясла. / І Україна ждатиме Месії* [2, с. 136]. Інгерентна інтерпретація звільнення з багаторічної неволі накладається на український історичний контекст, намагання авторки передати трудну путь до віднайдення самобуття, розуміння цінності і створення власної історії: *Мойсей народ свій вів через пустелю* [2, с. 121].

В історичному романі Ліни Костенко “Берестечко” теонімні мовні одиниці використовуються на рівні інгерентного й адгерентного художнього фону, що уможливорює контекстуальне подання української історії. Фонова герменевтика дає змогу відтворити тогочасний світогляд, який полягає в розумінні Божественного як невинної духовної праці. Художнє фотографічне зіставлення сучасного й тогочасного переживання сакральності матерії Божественного створює естетику сучасного українського історичного роману, засвідчує православні традиції світосприйняття як єдино правильний шлях моделювання життя людини, розвитку держави. Простежуємо на рівні лінгвофілософії релігійну світоглядну детермінанту українського історичного розвою, позначену внутрішнім сподвижництвом і градаційною рамкою, яка має основою аналітичне поєднання інгерентне й адгерентне узагальнення.

Література

1. Козацька держава. *Історія української культури* / за заг. ред. І. Крип'якевича. Київ : Либідь, 2020. С. 151–162.
2. Костенко Л. В. Берестечко : історичний роман. Київ : Либідь, 2010. 232 с.
3. Мацьків П. Поняттєве поле Бог у лінгвістичній картині світу. *Бог в українському мовному просторі* : монографія. Дрогобич : Коло. С. 187–270.
4. Скаб М. В. Історична змінність мовного вираження українського концепту ДУША. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2006. № 2. С. 239–244.
5. Скаб М. В. Християнське уявлення про душу людини крізь призму української мови. *Християнство й українська мова* : матер. наук. конф. Львів : Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. С. 273–278.